

ІЩЕ РАЗ ПРО ГЕНЕЗИСНО-ІСТОРІОЛОГІЧНИЙ ТА РОЛЕВО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПОГЛЯДИ НА ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ У БАГАТОНАРОДНІЙ КРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2007, вип. 2(16), с. 81–88

Феномен політичної нації досліджено у генезисно-історіологічних, етноструктурних і ролево-функціональних вимірах. Суб'єктами-носіями історичної місії політичної нації у багатонародній країні виступають всекрайнового масштабу політичні партії титульного народу-етносу та етнополітичні партії меншинських народів регіонального масштабу. Визначена специфіка буття політичної нації у багатонародній країні: вона об'єктивно мусить бути етнополітичною.

Я далеко не вперше звертаюся до теми політичної нації. У різний час та з різної нагоди я розглядав феномен політичної нації в усіх зазначених у назві цієї статті вимірах і з “локалізацією” проблеми саме у лоні багатонародної країни. Цього разу викладені нижче дослідницькі рефлексії теми зумовлено двома приховано взаємопов'язаними, але різносенсовими фактами піврічної ретроспекції. По-перше, 22 січня 2007 р. з нагоди Дня Соборності Президент України В. А. Ющенко барвисто переконував країну в тому, що у нас існує “єдина” та “стабільна” політична нація [12], — неначе задля того, аби, по-друге, три місяці потому — у ході аправової дезавуації раніше встановленої (8 грудня 2004 р. і свого часу визнаної ним реальністю) форми політичного правління країною фактично спростувати січневую констатацію і стверджувати щось цілком протилежне... А це вже означає, що в кризовій ситуації у країні або справді відсутня зріла (“єдина” та “стабільна”) політична нація, або вона все-таки є, але лише у “шматкових ланках” і “регіональних сегментах”, якими можна волюнтарно маніпулювати. Бо ж їм, за яскравою приказкою наших сусідів, “не до жиру — быть бы живу”.

Адже ж відомо: політична нація є верхньою верствою, самоорганізованою та незалежною від держави, зрілого і самодостатнього громадянсь-

кого суспільства, тому зміна форми правління, коригування моделі державного управління (деякими!) суспільними справами, модифікація типу політичного режиму, трансформація конституційного ладу та перегляд зовнішньополітичних векторів держави — всі ці політико-правові сувереніабелізми є прерогативою лише єдинокрайнової політичної нації, а не окремих владних гілок, кратологічних інститутів чи ситуаційних груп політичних партій. Пригадаймо, принагідно, травневий 2005 року прецедент у Франції та Нідерландах: коли “дозорні ланки” політичних націй у цих країнах дізналися про те, що досить сильним вітчизняним державним організаціям із надр Євросоюзу збираються нав'язати якийсь “суперінтердержавний дах”, дибки збурилися всі наявні низові соціальні інституції на чолі з досвідченими репрезентантами відповідних ланок політичних націй, і “задум Страсбурга” було зірвано... А у нас? Що “світить” країні після 30 вересня на тлі того, що в ній відбулося 2 квітня? Аніякої ясності. Та все тому, що у нас ще відсутня жадана “єдина” і “стабільна” політична нація, — “вона ще на шляху становлення такою” [10].

У зв'язку з цим спробуємо в цій статті у черговий раз сконцентруватися на вузлових теоретичних питаннях *тривалого процесу конституації політичної нації саме за умов багатонародності*

будь-якої країни. І якщо нам так дуже хочеться, зрештою, опинитися у лавах розвиненої, само-злагодженої та органічно об'єднаної Європи, то мусимо відповісти, як мінімум, на наступні запитання: 1) Кого і що мали колись та й сьогодні мають на увазі під “політичною нацією”?; 2) До яких історико-політичних звершень закликали колись та й сьогодні кличуть політичну націю як динамічного суб'єкта і соціумо- та державотворчого фактора?; 3) Які ж євроуроки ми не засвоїли, ще перебуваючи “у себе, вдома”? Спробуємо відшукати на них відповіді.

Першогенези “предметної” постановки ідеї політичної нації криються у теоретико-політичному арсеналі Великої Французької революції кінця XVIII ст., за гносеологічний “секрет” питання — у факті “розщеплення” *феномена людини* на а) “політичного громадянина” і на б) “слабосильного філістера”, а *феномена народної маси країни* — на а) “політично мислячу та активну спільноту” і на б) “юрбу аполітично налаштованих майнових і духовних пауперів-клошів”. Ясна річ, прогресивні керманічі революції спиралися на отих “політичних громадян” і “політично мислячу спільноту”. Чим і підказано (принаймні, мені) ідею: у звивах політичної історії всіх країн і народів *політична нація — не константна, а досить динамічна величина*. І з цим фактом мали б рахуватися теоретичні творці та практичні реалізатори концепцій державної політики в усіх сферах і галузях суспільного життя у будь-якій країні, а у багатонародній країні — і поготів.

Повернемося до французів рубежу XVIII–XIX ст. Це їм, політично (і, що найважливіше, свідомо!) активним особам і спільнотам була адресована знаменита “Декларація прав людини і громадянина” від 26 серпня 1789 р. Самим поняттям “політична нація” тоді ще не оперували, але ідея цього політичного феномена з того часу поступово стала поширюватись та зміцнюватись в умонастроях, політичних концепціях і писемних джерелах дійових осіб Великої Французької революції та особливо серед її історіологів-аналитиків А. де Сен-Симона, Ж. Мішле, А. де Токвіля, А. Росміні, Гегеля та навіть в їхнього сучасника у Східній Європі — в українця І. П. Котляревського.

Усіх цих інтелектуальних велетнів примушувала замислюватися третя стаття “Декларації...”: “Джерело повної суверенності (країни та її народу. — *І. В.*) походить суто з нації. Ні група людей, ні індивід не може вживати владу, яка явно не походить з нації”. Етноісторичний зміст поняття

“нація” відомий просвітній Європі ще з початку XVIII ст. — з численних праць Дж. Віко, Вольтера, Ш.-Л. Монтеск'є, Д. Дідро з енциклопедистами. Але тут кидалося в очі інше: “Декларація...” надавала поняттю “нація” явно політико-владарне, кратологічне значення. А тому запобіжно поставало й запитання: Чи всі соціальні прошарки демографічного масиву народу “виділяють” зі свого середовища людський “матеріал” для складання тої “сувереніабельної сили”, під якою й малася на увазі політична нація? А може, лише окремі прошарки цілком складають оту політичну націю? Вперше ці історіологічні нюанси висвітлено у книзі французького історика і політолога рубежу XIX–XX ст. Огюстена Кошена “Малий народ і революція” (у російському перекладі 2004 р.). Звернімо увагу: отой “малий народ” і є ерзацом політичної нації.

На зазначеному тлі спробуємо далі зупинитися на деяких “аспектах” і “нюансах” *питання про співвідношення етноісторичної і політичної націй*, та акцентуватися при цьому на таких матеріях, яких українська політолого-етнологічна думка та етнополітична історія останніх століть, на жаль, не ставили до обговорення. За нас це зробила просвітня Західна Європа на тлі історіологічного осмислення досвіду Великої Французької революції кінця XVIII ст. Над цими матеріями одним з перших у Європі замислився Анрі де Сен-Симон. У 1802 р. (у “Листах женецького жителя до сучасників”) він називає згадану якобинську “сувереніабельну верству” “верхнім класом людей”, який “крокує під прапором прогресу людського духу і складається з учених, художників та усіх інших людей, які поділяють ліберальні ідеї” [15, 215]. Ця верства інтелектуально мислячих людей має домагатися того, аби у суспільстві встановився такий соціально-політичний лад, за якого “духовна влада перебуває в руках учених, а світська — в руках власників”. А ось влада обирати всіх правителів, управлінців, суддів та адміністраторів “має перебувати в руках усього народу...” [15, 216]. Саму ж політичну націю (не вживаючи самого цього поняття) великий мислитель акцептує “верхнім і світлим головою та ділами класом” будь-якого суспільства [15, 219]. Напевно, не є випадковим і той факт, що після Сен-Симона в латиномовних країнах політичну націю найчастіше стали називати “політичним класом”, а в Угорщині та у німецькомовних країнах (уже з ініціативи Ф. Деака, К. Реннера та О. Гаммера), окрім, як власне “політичною нацією”, — ще й “політично саморганізованим класом”.

Після ватерлоовської поразки “імператора імператорів”, масштабніше та з якоїсь історичної дистанції осмислюючи наслідки Великої Французької революції кінця XVIII ст., А. де Сен-Симон доходить вже й певно сумного висновку: в результаті глибинних потрясінь у товщі народного етномасиву “воюючої з усім навколишнім світом країни” “на поверхню, як піна, став виповзати простолюди”, “клас-невіглас”, який “заволодів усією владою і внаслідок своєї нездатності до суспільного управління призвів до голодування серед достатку” [15, 218–219]. Хто є той “простолюди”? Це теж еліта народу, але не верхніх просвітніх щаблів, а вже “донної частини” етноісторично змішаного народонаселення. Такого висновку дійшов А. де Сен-Симон у 1819 р. (есе “Притча”). Потім до цього сумного висновку він додає лише такі “деталі”: це елітне “дно пригніченого суспільства” своєю непросвітністю і політичною апатією зумовлює піднесення на п’єдестал політичного управління суспільними справами тих “вантажів-проводирів”, сумна доля яких у збентеженому і неструктурованому суспільстві — “убогість духу, забобони, лінощі, жага до хвилинних задовольень”. Унаслідок бодай і короткого періоду “панування донного політичного простолюдю” у суспільстві мало-помалу встановлюється “порядок, за якого в усіх родах занять *ні на що не здатні люди управляють людьми здібними...*” [15, 227]. А за таких умов, зазначає мислитель у “Катехизисі промисловців” (1823–1824 рр.), курс бодай найпрофесійнішого уряду країни “перебуває у безпосередній суперечності з цілком позитивними прагненнями нації” [15, 231]. У цьому ж передсмертному творі А. де Сен-Симон прямо акцентується на *кратологічне призначення політичної нації* та ще й на необхідність здійснення нею владарних функцій на якісному, політико-професійному рівні: “...Загальне політичне прагнення переважної більшості суспільства полягає в тому, аби нею управляли якомога здібніші люди, притому таким чином, щоб суспільний спокій був би цілком забезпечений” [15, 230–231]. (Я був би дуже здивований, якби ці ремінісценції двохсотрічної давнини нічого та нікому не нагадували із “арсеналу” нашої постмайданової обстановки 2004 — 2007 років...)

Але й після подібних “деталізацій” не до кінця зрозумілим залишалося питання про те, хто саме зі складу всіх народних верств об’єктивно долучається до лав політичної нації та яких при цьому вживає конкретних соціумо- і державотворчих “заходів”, спрямованих на допомогу владі у справі урядування суспільними справами. До-

сить вичерпно висвітлив це питання мало відомий у нас італієць Антоніо Росміні у шеститомній праці “Філософія права” (1828–1836 рр.). Останній том — “Права у громадянському суспільстві” (1836 р.) — просто “начинений” гостро актуальним матеріалом, де розглядаються й досі злободенні для нас і зовсім не “дрібні” запитання:

1) До якої історико-соціологічної межі допустимо ототожнювати або ж сутнісно диференціювати дві пари різносенсових феноменів — “нація — народ” і “громадянське суспільство — політична держава”?

2) Хто то є, з політико-соціологічної та правової точок зору, “політичний громадянин” — “просто житель”, пересічний “член суспільства” чи “першоцеглина” у фундаменті політичної нації?

3) Чому в окремих і досить розвинених країнах далеко не всі дорослі люди визнаються правоспроможними політичними особами, а тому не можуть мати політико-електоральне право?

4) У чому саме проявляється політико-конструктивна роль громадянина у двох соціолого-політичних виокремлених процесах — у соціумотворенні та у державотворенні?

5) Які прошарки самої верстви політичної нації мають пряму управлінську аплікацію до справ державних, а які — лише до справ громадсько-самоврядних?

Кваліфіковані і повчальні для нас роздуми на ґрунті цих матерій і розгорнув А. Росміні. Він зарахував до аутентичного складу (французької у даному разі) політичної нації дві категорії політичних громадян: 1) “тих, які сплачують податки”; 2) “тих, які фактично мають право політичного голосу”. У суто державотворчому сенсі, підсумовував він, політична нація “означає більшість з тих громадян, оподаткованих чи неоподаткованих, але таких, що фактично голосують...” Зрештою, це саме та верства економічно самодостатніх і політично активних громадян, “щодо яких уряд мусить спрямовувати своє служіння в громадянському суспільстві” [6, 308, 309].

Отже, навіть із такого поверхового аналізу колізій навколо французької “Декларації прав людини і громадянина” випливає кілька “працюючих” на політичну науку і політичну сучасність висновків:

1. Не будь-яка людина є політичним громадянином, а лише та, котра свідомо та активно “веде діалог” з політичною державою, економічно (через систему оподаткування) і політично (через систему політичних виборів) бере участь у соціумо- і державотворчих процесах.

2. Політичні громадяни — індивідуально і групами, ситуативно і цілеосмислено — складаються у верстви, що слугують “будівельним матеріалом” для різновагомої в різних історичних ситуаціях єдинокраїнової політичної нації.

3. Політична нація ані фізично, ані функціонально не прямо і не безпосередньо корелюється з етноісторичною нацією. А тому вона не є її репрезентацією перед державою, а є об’єктивним соціально-економічним породженням громадянського суспільства у цій країні.

4. Політична нація фактично є верхньою верствою зрілого громадянського суспільства, з-поміж кадрово-людського середовища якої в усьому цивілізованому світі вербуються різнопрофільні еліти, які — в комбінаціях і взаємонапластуваннях — синтезуються у *правлячий політикум конкретної країни*.

5. Уряд будь-якої країни є одночасно і “висуванцем” політичної нації, і її “рекомендаційним слугою”, і колективним політичним менеджером цього громадянського суспільства.

Повернемось знову до ретроспекції. Своєрідним апофеозом розглянутих колізій можуть слугувати два летючих афоризми на одну кратологічну тему: а) афоризм Ш.-Л. Монтеск’є: “Кожний народ достойний своєї участі” (із записних книжок 1729 р.); б) афоризм сардинського дипломата Ж. де Местра (приватний лист із Росії від 27 серпня 1811 р.): “Кожний народ має таке врядування, на яке він заслуговує” [1, 271]. Звідси міг би випливати контекстний висновок: якою є у даній країні політична нація, таким і є над її народом державно-політичне врядування. Сюди ж, напевно, підходить і сакраменція М. Жванецького: Ми заслуговуємо мати завтра такий уряд, який має нас сьогодні...

Наполеонівські війни і реформи, що ґрунтувалися на “Кодексі Наполеона”, докорінно змінили, “переорали” Європу. З того часу корпус публічного врядування суспільними справами у будь-якій європейській країні став складатися з *чотирьох механізмів політичного владарювання країною*, або ж, за сучасною термінологією, — з чотирьох “гілок політичної влади”: 1) управлінської; 2) урядової; 3) законодавчої; 4) судової. Кадровий склад цих кратологічних механізмів (або гілок) синтезується у “корпус публічного врядування народними справами” (за М. М. Сперанським, 1819 р.), який наприкінці XIX ст. К. Реннер назвав “правлячим політикумом”. За логікою всіх згаданих європейських мислителів, політикум і є найкваліфікованішою професійною та функціо-

нально найактивнішою верствою політичної нації конкретної країни.

За Новітнього часу ключові кроки у проясненні справи, та ще й у дуже показовий транзитний період між Лютневою та Жовтневою революціями в Росії 1917 р., зробив ще молодий на той час російський соціолог П. О. Сорокін, комі за етнопоходженням. У книзі “Проблема соціальної рівності” (Петроград, 1917 р.) він цілком вирішив два завдання, які лише нещодавно постали перед нашою наукою:

1) з’ясував історико-соціологічну логіку співвідношення етноісторичної нації та політичної нації;

2) визначив коло тих історико-політичних і етносоціологічних факторів, які сприяють формуванню самого феномена політичної нації, а що найважливіше — “предметно зумовлюють її включення у ситуаційну дію”.

Етноісторична нація в будь-якій країні, писав П. О. Сорокін, “являє собою складне і різнорідне соціальне тіло, — подібно до “бутерброду” у хімії, — тіло, яке розкладається на кілька соціальних елементів і спричинене їх сукупною дією” [11, 250]. Окремо взята людина може й не усвідомлювати своєї приналежності до якоїсь конкретної етноісторичної нації, “вона, так би мовити, “автоматично” є євреєм, поляком чи малоросом” — “за сукупністю простих і загальних умов буття (релігія, мова, класовість, економічний стан та ін.), у різних формах, що виступають на арені суспільного життя” [11, 250]. Такі політичні події, як війна або революція, “розщеплюють” подібні “бутерброди”, розкладаючи їх на окремі елементи і частини. Що невдовзі й сталося з такими “соціальними тілами”, як “свята і непорушна у віках Велика Русь”, “австро-угорська міжнаціональна сполука навіки”, або ж навіть і героїчна, але недовготривала УНР.

Якісно інша справа — політична нація. Вона, за П. О. Сорокіним, є “єднанням політичних людей... за своїми соціальними функціями або соціально-політичними ролями”; це таке “політичне тіло”, що виступає одною цілісністю “лише у випадку, коли його частини діють в одному напрямку і мають на меті одні цілі” [11, 248]. Якщо в етноідентифікаційних контекстах свідомісний фактор (“усвідомлення людиною свободи свого етновибору”) не відіграє великої ролі, то в контекстах із політичною нацією свідомісний фактор — обов’язковий атрибут будь-якої самоідентифікаційної чи — тим більше! — функціональної ролі людей і груп. І тільки тому вони й називають себе

“єдиномислячими та єдинопіючими суб’єктами”. У цьому зв’язку П. О. Сорокін і зазначав: сама по собі політична нація є “*усвідомленням (людьми та політичними групами. — І. В.) своєї приналежності до певного політичного тіла*, зумовленим різними причинами — релігійними, економічними, правовими, єдністю мови, історичною традицією та ін.” [11, 247]. (А у нас? У нас ці різносенсові “тіла” найчастіше... просто ототожують.)

Залишалася лише “дрібниця” — визначити коло тих “політичних тіл”, які зумовлюють політико-психологічні “поштовхові” зрушення і просування у людських середовищах і спільнотах, відкрystalізовуючи структурні “елементи” і контурні фігурації всередині майбутньої політичної нації. У цитованих вище контекстах П. О. Сорокін вирішив і це завдання. Серед цих “тіл”, встановив він, є як “матеріально-уречевлені”, кадрово-людські елементи (*держава* — як політичний інститут і чиновницький апарат управлінців, *громадянське суспільство* — як сукупність свідомо активних людей, лояльно налаштованих до держави і чинного політико-правового поля країни), так і подійні явища (*війни, революції, “народно-плебісцитарні зсуви”, стихійні катаклізми*). До честі нашої сьогоденної науки скажемо: до переліку цих “політичних тіл” (щоправда, не завше у прямому зв’язку з феноменом політичної нації) нещодавно були зараховані також партієтворення (А. О. Білоус, М. В. Примус, Ю. Р. Шведа), кратолого-модернізаційні реформації (В. П. Горбатенко, О. М. Карпов), електоральні кампанії (А. М. Пойченко, С. Г. Рябов), міжнародно-правові інституції (В. Г. Буткевич, І. І. Лукашук).

Висновки з усього викладеного впливають досить позитивні та такі, що й сьогодні здатні динамізувати пошукову наукову думку:

1) було з’ясовано сутнісне співвідношення між етноісторичною і політичною націями: першу визнано “етносоціальним тілом”, другу — “організаційно-політичним тілом”;

2) стосовно політичної нації було винайдено кілька “орієнтаційних стрижнів”, навколо яких синтезуються елементи її майбутньої структури. Ті стрижні, у свою чергу, виявилися подвійного характеру: а) соціально-державницького (це здебільше соціально-політичні процеси, акції та кампанії); б) історико-подійного характеру (війни, революції, реформи, плебісцитарні акції, стихійні катаклізми); 3) з’ясувалося, що етноісторичні нації “виокремлюють” зі свого середовища специфічні *структурні елементи майбутніх політичних націй* — партійні та громадські угру-

повання. Залишалося з’ясувати, а чи стосується це етноменшин у компонентах багатонародних країн;

4) у революційну епоху розвитку окремих країн політична нація виступає певним еквівалентом *політичної армії* і своєрідною надбудовою над *соціальною базою* революції в даній країні. Переможна політична революція, як правило, кардинально змінює компоненти соціально-політичного ладу країни (форму держави, тип політичного режиму, форму політичного правління, модель державного управління), а отже, і функції та ролі політичної нації. Можливо, лише у подібному теоретичному дискурсі правомірно говорити про “народження” в Україні наприкінці 2004 р. “помаранчевої політичної нації Майдану”.

Сучасний етап насунувся на нас непомітно... Доводиться відверто констатувати, що після розпаду СРСР у розглядуваному сенсі ми пішли фальшивим шляхом і самооманливим манером, — неначе всупереч приказці “не числом, а вмінням”: не якісними, а кількісними критеріями стали ми “міряти” тут свої євроцивілізаційні кроки зі створення в Україні єдинокраїнової політичної нації. Сигнал і тональність були “задані зверху”, і ледь не на перших же кроках суверенізаційного шляху. Так, виступаючи 12 січня 1993 р. в ізраїльському парламенті, Л. М. Кравчук без вагань констатував: титульні українці разом із етнонацменщинами “складають одну політичну націю — український народ” [4]. І пішло-поїхало... Цю елементарну помилку — у дещо змодифікованій формі — ми бачимо у Преамбулі нової Конституції України 1996 р. Подібний “натурально”-кількісний підхід до “фізичного масиву” політичної нації чимось нагадує “методологію мислення” мультиківської мавпочки, яка папугами “вимірювала” довжину тіла удава. В тій же приблизно “методології” міркував нещодавно один солідний вчений, маючи намір адекватно істині оцінювати історико-соціологічний ефект національної революції 1917–1920 рр. Він констатував: та революція тим і значуща, що “перед усім світом заявила про Україну як про політичну націю” [5]. Тут, напевно, зафіксовано інший момент об’єктивної істини: не країна сама по собі є цілісною політичною нацією, а політична нація в ній, на ззовні помітних стадіях її політичної історії, є настільки рухливою та значущою, що й саму країну ззовні ж помічають як рельєфну одиницю політичної арени світу.

Не досить пощастило у нас і питанню про аксіологію *суто етноісторичного змісту політичної нації у багатонародній країні*. Хоча позитивні

щодо цього акценти та просування є... Ось кілька лапідарно викладених прикладів:

а) інаугураційна промова Л. Д. Кучми в парламенті 19 липня 1994 р. Поняття “політична нація” не вживається, воно у підтексті, але алармістська думка чітка: *доля політичної нації — в руках меншинських, не-українських народів*, і якщо її не вдасться створити у найоперативніших темпах, врахувавши потенціал усіх народів-співвітчизників, сама історія загрожує “глибоким розколом у нашому суспільстві і крахом ідеї української державності” [7, 9]. Бо ж, мовляв, Україна для всіх цих народів — рідна мати...;

б) півроку потому, 13 лютого 1995 р., екс-Президент виступає на міжрегіональній нараді у Львові, але акцентний перст вказує... на центр. Поняття “політична нація” теж відсутнє, воно подається лише у контекстному сенсі. Думка ж прозора: *доля політичної нації — в руках системи державної етнополітики*. “Україна не є однорідною ні за станом розвитку економіки в регіонах, ні за політичними орієнтаціями, ні за релігійними і навіть етнічними ознаками. Загроза розлому України на частки є реальною”. Зберегти цілісність країни можна двома способами — “оздоровленням економіки” та “об’єктивним врахуванням у державній політиці всіх сучасних реалій в Україні...” [7, 66]. Чи враховували в центрі розмаїття зазначених регіональних реалій? Якби ж то...;

в) на початку ХХІ ст. екс-Президент став заглиблюватися у думках у теоретико-методологічні підвалини питання: вже замало дбати про просту політичну націю, прийшов час масштабніше замислюватися над створенням в Україні сучасної, як у Європах, “модерної політичної нації”. Думка вже націлена на етнорегіони багатонародної країни: *доля єдиної політичної нації залежить від стану справ не лише у центрі країни, а й на її периферіях*. “У контексті системної роботи з формування модерної української політичної нації, — говорив Л. Д. Кучма на торжествах з приводу 12-ї річниці Незалежності України 23 серпня 2003 р., — нам належить розробити і впровадити Державну програму міжрегіональної інтеграції” [8].

Про те, наскільки успішно виконується ота “програма міжрегіональної інтеграції”, ми так і не дізналися. Зрештою, як не дізналися і про те, чи далеко ми просунулись у справі реалізації найважливішої в обговорюваному контексті найновітньої установки екс-Президента: “реалізація ідеї створення української політичної нації...”

має відобразити природні права як українського етносу, так і національних меншин” [9, 14–15]. Звідси випливала й концептуально цінна думка: всяк суцільний в Україні народ-етнос має “природне право” на участь у творенні єдинокраїнової політичної нації, як на нижніх, так і на верхніх щаблях політиконаціотворення, як у справі створення громадських і політичних організацій та партій, так і у справі створення і ситуативного реформування правлячого політикуму. Приблизно у цій же тональності написано теоретично багатющі праці колективу різнопрофільних фахівців під керівництвом В. С. Крисаченка: “Українська політична нація: генеза, стан, перспективи” (К., 2003 р.) та “Український соціум” (К., 2005).

Помаранчевий етап політичної історії України нових проривів у теорію і практику нашої проблеми не позначив. Хіба що нюансно до неї підійшов. “Ми, українці, є різними, — говорив Президент В. А. Ющенко 6 квітня 2005 р. у конгресі США. — Ми розмовляємо різними мовами, сповідуємо різні релігії, маємо різні політичні погляди. Але ми визнаємо право кожного бути самим собою... Усі громадяни України, якого б вони не були походження, будуть рівними у суспільстві, де можливості відкриті для всіх” [14]. А чи склалася вже з-поміж цієї спільноти модерна політична нація? Про це ми ще не скоро дізнаємось...

Ризикуючи потрапити у тенета перефразованої французької приказки про людину, яка не соромиться виглядати нескромною або ж помирати від скромності, про свій внесок у проблематику політичної нації “пунктирно” зазначу лише наступне. У своїх різноформатних працях останнього двадцятиліття я дійшов таких висновків:

1) у багатонародній країні політична нація об’єктивно мусить бути (і називатися) *етнополітичною*;

2) *меншинський народ-етнос — теж є етнополітичним суб’єктом*, хіба що нижчого потенційного рівня, аніж титульний народ-етнос країни. Головне для нього “апробаційне поле” — створення місцево-регіональної системи самоврядування, місцево-регіональних політичних еліт і місцево-регіональних осередків всекраїнового масштабу політичних партій і громадських організацій;

3) абсолютно та в усьому рівних між собою народів у природі просто не буває. У зв’язку з чим здійснено спробу дати *триступеневу градацію меншинських народів-етносів*: а) *домінуючі*; б) *рецесивні*; в) *маргінальні*. Політиконаціотворчі потенції цих груп меншинських народів-етносів, природно, теж різні;

4) здійснено спробу теоретично обґрунтувати феномен буття *нового етнополітичного суб'єкта* — *етнополітичних партій* як представників зазначених груп етноменшинських народів та як специфічних елементів єдинокраїнової політичної нації у багатонародному суспільстві;

5) свого часу висунуто пропозиції щодо *оновлення структури і модернізації державотворчих функцій центрального етнополітичного відомства* із численними акцентами на принарошування його потенцій у плані створення і “вдосконалення на марші” єдинокраїнової політичної нації [2, 50, 293 — 296, 298–300; 3, 39–56];

6) у найостанніший час, здається, вдалося посприяти зміщенню акцентів у справі загальноаксіологічної оцінки самого феномена політичної нації — з кількісно-демографічного на політико-ідентифікаційний рівень. У недавньому офіційному виданні (щоправда, з “глухим” посиланням на мене [13, 249]) те зміщення акцентів подано у такій редакції: українська політична нація, що лише формується, — це “спільнота, яка гуртується навколо певних цінностей і розвиває власну політичну ідентичність” [13, 87].

Звісно, як і раніше, я свій внесок вважаю лише прелімінарним підходом, та й таким, що кличе колег до співпраці і масштабніших, ніж досі, роздумів на непересічну тему, аби дати адекватні відповіді на виклики поточного політичного часу та перспективи, що дедалі ускладнюються. І якби там, на “політикумних висотах”, до подібних конструктивних “імпульсів знизу” прислухалися б, — упевнений: загальнокраїнова справа зрушила б з місця. Оскільки ж той “діалог” ще й не розпочато, то залишається приєднатися до закликую-ремінісценції класика: “... А нам своє робити!”

Література

1. Ашукин Н. С., Ашукина М. Г. Крылатые слова. Литературные цитаты. Образные выражения. — М.: Наука, 1960.
2. Варзар І. Із контекстів минулих літ. Вибране. — Кн. 1: Держава і народ-етнос у політологічному дискурсі. — К.: Фада-ЛТД, 2003. — 592 с.
3. Варзар І. Проблема політичної нації в класичних інтерпретаціях і сучасних етнополітичних акцентуаціях // Політологічні та соціологічні студії: 36. наук. пр. — Т. 3. — Чернівці: Букрек, 2005. — 308 с.
4. Виступ Президента України Л. М. Кравчука на засіданні Кнессету Держави Ізраїль // Еврейские вести. — 1993. — № 2 (22), Янв.
5. Євтух В. Осмислюючи історію, аналізуючи сучасність // Уряд. кур'єр. — 2004. — 13 трав.
6. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях. — Л.: Світоч, 2003.
7. Кучма Л. Вірю в український народ. Вибрані статті, виступи (1994–2000). — К.: Українські пропілеї, 2000. — 508 с.
8. Незалежність України і виклики сьогодення. Виступ Президента України Л. Д. Кучми на урочистому зібранні, присвяченому дванадцятій річниці Незалежності України 23 серпня 2003 р. // Уряд. кур'єр. — 2003. — 27 серп.
9. Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році”. — К., 2003.
10. Проблема наздогнати час у контексті національної недалекоглядності. Виступ Голови Верховної Ради України Володимира Литвина на сесії Загальних зборів НАН України 29 квітня 2004 р. // Голос України. — 2004. — 14 трав.
11. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. — М.: Наука, 1992. — 340 с.
12. Телезвернення Президента України Віктора Ющенка з нагоди Дня Соборності 22 січня 2007 р. // Офіційне Інтернет-представництво Президента України. — <http://www.president.gov.ua>
13. Україна в 2006 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку. Експертна доповідь / Відп. ред. В. І. Тищенко. — К., 2007. — 68 с.
14. Україна — США: час реальних кроків назустріч. Виступ Президента України Віктора Ющенка на об'єднаному засіданні палат конгресу США 6 квітня 2005 р. // Уряд. кур'єр. — 2005. — 8 квіт.
15. Утопический социализм: Хрестоматия / Под общ. ред. А. И. Володина. — М.: Мысль, 1982.

Політична нація розглядається у потрібному ракурсі: а) як динамічна, а не константна величина; б) як якісно-політичний, а не кількісно-демографічний феномен; в) як політологемна синтеза активних представників усіх народів-етносів країни, а не “зібрання посланців менших братів” при титульному народові поліетнічної країни. Виявлено історіологію класичної концепції політичної нації від часів Великої Французької революції кінця XVIII ст. на терені “наполеонізованої Європи” і до початку XXI ст. суто на терені України. Докладно розглянуто питання про специфіку побудови і буття політичної нації у багатонародній країні.

Политическая нация рассматривается в тройном ракурсе: а) как динамическая, а не константная величина; б) как качественно-политический, а не количественно-демографический феномен; в) как политологемный синтез активных представителей всех народов-этносов страны, а не “собрание посланцев младших братьев” при титульном народе полиэтнической страны. Выяснена историология классической концепции политической нации со времен Великой Французской революции конца XVIII в. на просторах “наполеонизированной Европы” и до начала XXI в. сузубо на территории Украины. Подробно рассмотрен вопрос о специфике построения и бытия политической нации в многонародной стране.

Political nation is considered in the triple aspect: a) as a dynamic, and by no means constant notion, b) as a qualitative-political, but not qualitative-demographic phenomenon and c) as a politologemic synthesis of all nations-ethnic groups, and not “conglomerate of the representatives of the minor brothers” in a political country bearing the name of the titular nation. In the work the historiology of classical conception of political nation dealing with the period of time starting from the period of the French Great Revolution of the end of the XVIII century backgrounded by the events of the “napoleonized Europe” up to the first decade of the XXI century with Ukraine as background was revealed. The question of particularities of construction and existence of political nation in a multipeoples country is thoroughly studied.

Надійшла 17 липня 2007 р.